

Beköszöntő

Az MTA Jogtudományi Intézetében Varga Csaba témavezetésével zajlott négy éven át egy kutatás a II. világháború utáni elméleti jogi gondolkodás magyarországi tapasztalatairól közép- és kelet-európai összefüggésben, mely eredményeinek megérésekor, 2003. február 8-án munkaértekezletet rendezett.

Az általános cél nem tért el attól, mint amit mindenekelőtt az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Miskolci Egyetem és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem jogbölcseleti rendezvényei szoktak általában célul tűzni maguk elé: jelesül, mindenekelőtt a szakmán belüli párbeszéd folyamatosságának biztosítása, a kutatói s oktatói pályára lépő fiatalok számára fórum biztosítása, és nem utolsósorban a doktorhallgatók bevezetése e kicsiny, de együttgondolkodásban folyamatosan gyarapodó közösség munkájába. Különös célunk nyilvánvalóan témafüggő volt, nevezetesen a honi szakma szembesítése el nem végzett feladatával: az elmúlt fél évszázad lehetőségeit és teljesítményeit illető mérleg legalábbis ideiglenes megvonásával.

Elmondható, hogy ebben sikerrel jártunk. Korántsem olyan értelemben, mintha maga a feladat egyetlen konferencianapba zsúfoltan elvégezhető lett volna. Inkább olyan módon, hogy pontosan az derült ki vitáinkból, amit józan ésszel bármelyikünk eleve feltételezhetett volna, ám faktumként való megélése mégis élményszerű bizonyítékul szolgált. Nevezetesen, egy olyan országban, ahol a nemzet javait idegen érdekeknek kiszolgáltató, elnyomó diktatúrához fűződő viszonyát sem az egykori *nómenklatúra*, sem az összlakosság egytizedére becsült párttagság s haszonélvezői kör máig nem tisztázta, miközben voltaképpen vitatárgyunk, a korszak elméleti jogi gondolkodása is olyan mélyen ágyazódott a rezsím ideológiájába, hogy maga a természete, merő tudányszerűsége is joggal válhatott vitássá – nos, ilyen körülmények közt természetes fejleményként fogadható, hogy

- (1) a generációs különbség vízvonalasztó jellegűnek fog bizonyulni annak megfelelően, hogy egykori résztvevő visszaemlékezéséről, vagy kellő távolságból a múlt érdeke nélküli megítéléséről van-e szó;
- (2) ama valóságos hozadék tudomásulvétele, ami saját feltételei közt akkor egyáltalán elérhetőnek bizonyult, ütközni fog a napjaink bódító kényelmében szocializált hideg racionalitással, mely csorbítatlan eszmények számonkérésével kompromisszumoktól mentesen hártja el magától, hogy ezen időbeni előzményről egyáltalán mint saját múlttól vegyen tudomást; és végül
- (3) a megértésre irányuló törekvés a korabeli lehetőségek történelmi-összehasonlító feltárásával s latolgatásával is jórészt és legfeljebb majd az egykori cselekvő részvétel motivációjától, eszmei háttérétől függően vezethet csupán eredményhez; s mindez

- (4) annak esélyével, hogy az újonnan érkezett felnövekvő generáció lehetséges érdeklődését feltehetően eleve blokkolni fogja a számára minden ízében tisztázatlan közelmúlt átláthatatlansága.

Mégsem értelmeznénk helyesen, ha mindebben pusztán negatív eredményt látnánk. Íme, az alkalom adott volt: figyelmünk felhívott a kutatás fontosságára, egyszersmind módszerbeli előfeltevéseinek tisztázatlanságára; ráadásul olyan körülmények között, amikor még az ilyen és hasonló jelenlegi törekvő s gyarló előremozdulások is úgy szólván úttörő lépésnek számíthatnak az egykori szovjet világbirodalom hatalmas térségében, s benne Közép-Európa – önmagára egyébként oly büszke szellemi kihívása ellenére is – saját közvetlen múltjának méltó számbavételét illető renyhességében. Persze mindez érthetőbbé válik, ha figyelembe vesszük, hogy egy úgynevezett „báronyos forradalom” keretében egy „alkotmányos jogállami átmenet” fából vaskarikája zajlott le az elmúlt évtizedben. Ez kétségkívül vértelen volt, ámde egyszersmind megfosztotta a társadalmat a katarzis s egy új indítás élményétől, és ennek áráként nem is eredményezett egyebet, mint az egykori *nómenklatúra* új szerepben való megjelenését, új legitimációs bélyegzővel szentesített hatalmi átalakulását – szemben Európának a II. világháború utáni szellemi és erkölcsi megújulásával, mely az *exlex* tudatosan szervezett és tízezreket gyilkos bosszú áldozatává tevő jugoszláv, francia és olasz példái kivételével a jogi lefedettségre törekvés értelmében valóban vértelen volt, s bármennyi kortársi elégedetlenséget és bírálatot váltott is ki egykor, a mából visszatekintve mégis egészében lezárta, meghaladta a múltat, s megbocsátó továbbélés nélkül, annak zavarásától mentes újrakezdést biztosított. Márpedig egy felemás jelennek, amilyen a miénk, felemás a múltja is. Benne rejlik mind továbbélésre számító szikársága, mind pedig annak egyre halványulóbb reménye, hogy generációk múltán egyszer majd csak mégis eltűnhet egy valóban új indítássá szerveződő átalakulási folyamatnak a múltat végezetül tényleg meghaladó *tabula rasa*-teremtésében.

Valószínűleg sem az életben, sem a tudományban nem a szélsőségek egymásba csapása hordozza az előrelépés ígérését, s biztosítja annak fundamentumát. Nos, úgy vélem, kizárólag múlt-vallatásunkból derülhet ki, hogy milyen mértékig maradtunk változatlanul foglyai saját korábbi neveltetésünknek, szocializációnknak, azon kereteknek, amelyeket az adott hely és idő szelleme biztosított akár oly magasröptű gondolkodásunk számára. Pontosabban, jogászságunk mentalitása és problémaérzékenysége változatlanul őrzi – mi mást is tehetne? – a múlt stíluselemeit, hiszen a tegnap beérkezettek tanítják a felnőttkorba ma érkezőket tanintézményeinkben, vezetik be hivatásuk gyakorlásába a törvénykezős fórumain, nyesegetik gondolkodói szárnyaikat tudományos műhelyeinkben – és ez így marad mindaddig, amíg a mai tapasztalatok nem növekednek tanítómesterré, hogy immár saját szakmai világképként verjenek gyökereket a most és ezután felnövekvő generációkban.

A jelen gyűjteményben némiképpen továbbszerkesztett formában közzétett néhány kiválasztott előadásról s a többről is lezajlott viták ismertetését Tattay Szilárd feldolgozásában találja meg az olvasó (Kész-e már a leltár? Beszámoló „A szocializmus jogelmélete Magyarországon és a marxizmus” című konferenciáról. *Jogtudományi Közöny*, LIX/1. 37–40).

Varga Csaba